

לאחר הזריקה, בעת איסוף הממתקים על ידי הילדים המצטופפים סביב מקום עמידת החתן, נרמסים לא אחת הממתקים ברגלי הילדים, לכן "יש להזהיר הקטנים כשמלקטים שלא ידרסו על האוכלים ויקלקלום".¹⁴³

מלבד החשש לביזוי אוכלים, כרוכה בזריקת ממתקים הבעיה של אכילה בבית הכנסת. הילדים הזוכים בממתקים ממחרים לאוכלם, גם כאשר בית הכנסת מעיקר הדין הוא מקום האסור באכילה.¹⁴⁴ זאת ועוד, בנתינת ממתקים לילדים בשעת התפילה, מביאים אותם לידי חשש קרוב מאד של אכילה קודם קידוש. ואין זו בעייה של מה בכך. בשולחן ערוך נפסק כי בעת שמקדשים בבית הכנסת בליל שבת בסוף תפילת ערבית, "אין למקדש לטעום מיין הקידוש, אלא מטעימו לקטן".¹⁴⁵ על מנהג קדומים זה, מימות חז"ל, נתבקש הסבר, היאך ניתן להטעים קטן ביין לפני ששמע קידוש במקום סעודה? על מדוכה זו ישב רבי אברהם אבלי גומבינר בעל 'מגן אברהם' (שצ"ז-תמ"ג), והציע כמה דעות של הפוסקים:

- א. "כיון דיש אומרים דאפילו גדול מותר לשתות, **דיוצא בקידוש זה**, אף על גב דלא קיימא לן הכי, מכל מקום לקטנים שרי".
- ב. "אי נמי, כיון דאי אפשר בענין אחר, שרי (בית יוסף)".
- ג. "וב"ח כתב שיתנו דוקא לקטנים שלא הגיעו לחינוך, אבל בתשובת הר"ן סימן פ"ב בשם הרשב"א דאי יהיב לקטן כזה הוי ברכה לבטלה, דהא לא הגיע לחנכו בברכה".
- ד. "ולפי מה שכתב ה'בית יוסף' בסימן שמ"ג בשם הרשב"א והר"ן דבכל מידי שהוא רביתא דתינוק, כגון אכילה ושתיה, מותר להאכילו בידים... וכל שכן שמותר להאכילן בשבת בשחרית לפני קידוש, דהא יש אומרים אפילו גדול מותר לאכול, כמו שכתב הראב"ד, עיין שם. ונראה לי דאסור לענות הקטנים, וכמו שכתב סימן תרי"ו, ולא חיישין דדלמא אתי למיסרך, דבדבר שהוא לתקנתו של תינוק לא גזרו".¹⁴⁶

לפי כל דעות הפוסקים הללו מתחוויר שאין היתר להאכיל ילדים מגדנות וממתקים לפני קידוש. לשיטתו המחמירה של הב"ח אפילו בקידוש של בית הכנסת, שהוא מתקנת חז"ל, אין היתר לשתית קטן שהגיע לחינוך – כל שכן

¹⁴³ שם, סעיף ו.

¹⁴⁴ ראה בהרחבה פרק 'אכילה בבית הכנסת', שעתיד להופיע באחד הכרכים הבאים בעזה"ת.

¹⁴⁵ שו"ע או"ח סי' רס"ט סעיף א'.

¹⁴⁶ מג"א סי' רס"ט ס"ק א'.

מגדנות שאין באכילתם שום תועלת, אין להאכיל בהם קטנים שהגיעו לחינוך. לשיטת ה'בית יוסף' הדבר מותר דוקא בקידוש, מחוסר ברירה "דאי אפשר בענין אחר" – אבל מגדנות אפשר לאכלם אחר קידוש. לשיטתו המקילה של ה'מגן אברהם' עצמו, מותר להאכילם דוקא בענין "דהוא רביתא לתינוק", ובמקום שהתינוק מעונה "דאסור לענות הקטנים" – אם כן ילדים רעבים המגיעים לבית הכנסת, צריך לארגן עבורם מזון קבע מידי שבת, ואם אין רעבונם מצדיק אכילה קבועה לשם שבירת תעניתם, אף אינם זקוקים לממתקים כדי לצאת מכלל עינוי.¹⁴⁷

בבתי כנסת שמתפלליהם עמי ארצות וזיקתם לדת מוגדרת 'מסורתית' וכדומה, המכשול של זריקת ממתקים גובל לעתים באיסורים מן התורה. אל בתי כנסת כאלה הממוקמים באיזור שאין בו עירוב, מביאים בעלי השמחה את הממתקים אל בית הכנסת בעיצומה של שבת קודש, תוך טלטול ברשות הרבים, ומתוך מחשבה מדומה של עשיית מצוה.

אחרי מסע נרחב באמריקה שערך המנהיג האגודאי רבי משה בלוי (תרמ"ו-תש"ו), פירסם ברבים את רשמי מסעו. הוא תיאר בעגמימות את הרמה הדתית הנמוכה שמצא בבתי הכנסת ואת סדר העדיפויות המוזר של מתפלליהם. רושם מיוחד עשתה עליו מסירות נפשם לקיום ה'באשיטאכץ', היינו השלכת הממתקים בבית הכנסת, כפי שכתב: "חתן מחלל שבת, כשהוא עולה למפטיר בשבת שלפני החתונה, משים את ראשו כאפרכסת לקבל את גלי האגוזים המושלכים עליו מעזרת נשים במדה רחבה. כמוכן שפרט ליחידים בעלי תורה, מביאים את האגוזים ביום השבת ונושאים אותם ברשות הרבים, אם לא קונים אותם גם ביום השבת בבוקר. בבית הכנסת שהתפללתי בו בשבת (כמוכן אורטודוקסי) נזדמן פעם חתן עולה למפטיר וה'באשיטאכץ' היתה בהקפדה כמו בירושלים, אלא שכמעט אף אחד מהמחותנים לא ניצול מלשאת בשבת, והיו מחותנים שגרים מרחק שעה

¹⁴⁷ במכתבים למערכת 'יתד נאמן', ר"ח ניסן תשנ"ט, עמ' 10, עורר אב כואב על מכשול נוסף: "בדידי הוזה עובדא, שילדי הגיעו הביתה עם סוכריות שנזרקו בשמחת 'אופרוף' על החתן בעת שמחתו, כמנהג. שמנו לב שהן חלביות, והמשפחה מתכוננת עתה לסעודה בשרית בשבת בבוקר, והנחנו את כל הסוכריות למשמרת עד שיעבור הפרש זמן מהסעודה כדין. אף על פי התברר אחר כך, שלמרות כל הזהירות שנהגנו, נשמר 'טופי' אחד בכיסו של בנו בן ה-5, ונאכל על ידו עם החמין הבשרי! בשל הצער שהיה לנו על כך, מצאנו לנכון להתריע ולבקש מבעלי שמחות, כן ירבו, לא לחלק סוכריות חלביות בשמחת 'אופרוף', ובכך למנוע מכשלה מן הצבור יראי השם".

ומחצה, וכששאלתי את הרב: 'האם טרחו אלה ללכת שעה ומחצה?'. לחש לי שהם באו כמובן באוטו, והכל בכדי לקיים את המצוה של היבאשיטאכץ".¹⁴⁸

יש שהעלו גם את החשש של איסור שבת בליקוט ממתקים בבית הכנסת, ש"לכאורה יש בזה תולדה של 'מעמר', אלא אם כן אוכלים זאת מיד".¹⁴⁹ זאת על פי האמור בשולחן ערוך: "נתפזרו לו פירות בחצר אחד הנה ואחד הנה, מלקט מעט מעט ואוכל ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה".¹⁵⁰ אך הועלו נימוקים להיתר: "לנוהגים לזרוק בשבת בבית הכנסת צמוקים וגרעינים בשעת עליית התורה לחתן, מותר לאספם ולהניחם תוך שקית",¹⁵¹ שהרי "הילדים אוספים הסוכריות לתוך ידם, ולכל היותר לתוך שקיות ניילון... נראה שהוא כמו לתוך חיקו וכסותו שיש להקל בזה, ובפרט שהאוספים אינם גדולים אלא קטנים שיש להקל להם, ועוד... דגם אי יש להחמיר לתוך חיקו וכסותו, היינו דוקא בפירות ממש וכלשון מרן,¹⁵² אבל בסוכריות וכיוצא באלו, שנשתנה מראיתם מצורתן הטבעית... נראה דחשיבי כאינם גידולי קרקע, אם כן ודאי יש להקל בזה".¹⁵³

המנעות כללית מזריקת ממתקים

זריקת ממתקים בבית הכנסת נפוצה בעדות המזרח. אך לא בכולן אימצו הנהגה זו. בארצות אחדות נמנעו לחלוטין מהכנסת ממתקים למקום התפילה. הבקיאים במנהגי עדות המזרח מסרו "שקהלות רבות לא נהגו מעולם מנהג זריקת ממתקים בבית הכנסת והם: יהודי תימן, מקצת קהלות ספרדיות – יהודי לוב, ג'רבא וחלב ועוד, ומן האשכנזים יהודי גרמניה ועוד. וכיום יש מהם שעודם מחזיקים פה בארץ מנהג אבותיהם בידיהם ונמנעים מזריקת ממתקים".¹⁵⁴

בכמה קהילות שכבר החלו לזרוק בהן, חלה נסיגה מכך. רבני בגדאד הוציאו בשנת תרי"ט כרוז הקורא לחסוך בעלויות כספיות מופרזות שכרוכות בעריכת חתונה, בין יתר סעיפי ההוצאות המיותרות תיקנו תקנה האוסרת זריקת

¹⁴⁸ כתבי רבי משה בלוי, ירושלים תשמ"ג, עמ' 517-518.

¹⁴⁹ הערת הרה"ג ר' אוריאל אייזנטאל, הובאה אצל ר"ב רקובסקי, הקטן והלכותיו, ירושלים תשנ"ו, ח"ג, עמ' קצב, הע' קה.

¹⁵⁰ שו"ע או"ח סי' של"ה סעיף ה'.

¹⁵¹ ר"מ שטרן, מלאכת שבת, ירושלים תשנ"ד, עמ' טז.

¹⁵² שו"ע או"ח סי' של"ה סעיף ה'.

¹⁵³ ר"א דניאל, שו"ת ברית אברהם, חלק ראשון, ירושלים תשנ"ג, עמ' סד.

¹⁵⁴ רא"ש שאקי, היכל עבודת השם, ח"א, בני ברק [תשמ"א], עמ' מב.